

KÜLÖNLENYOMAT A KAPOSVÁRI EGYESÜLETI LEÁNYGIMNÁZIUM
1933—34. ÉVI ÉRTESÍTŐJÉBŐL

TRIESZTTŐL-SZMIRNÁIG

(TENGERI UTAZÁSOM EMLÉKEI)

ÍRTA:
BICZÓ FERENC

KAPOSVÁR
SZABÓ LIPÓT KÖNYVNYOMDÁJA
1934

DUNANTULIBANK ÉS TAKARÉKPÉNZTÁR

RÉSZVÉNYTÁRSASÁG KÖNYVTÁRÁBÓL

CSOPORTSZÁM • HELYRAJZI SZÁM

X . 9095

10
KÜLÖNLENYOMAT A KAPOSVÁRI EGYESÜLETI LEÁNYGIMNÁZIUM
1933—34. ÉVI ÉRTESÍTŐJÉBŐL

TRIESZTTŐL - SZMIRNÁIG

(TENGERI UTAZÁSOM EMLÉKEI)

ÍRTA:
BICZÓ FERENC

KAPOSVÁR
SZABÓ LIPÓT KÖNYVNYOMDÁJA
1934

Trieszttől — Szmirnáig.*

(Tengeri utazásom emlékei.)

„Mindig szeretted a vad óceánt,
Szíved zajától gyakran futsz ide.“

*

Jó anyácskám, jaj de szép a térkép.“

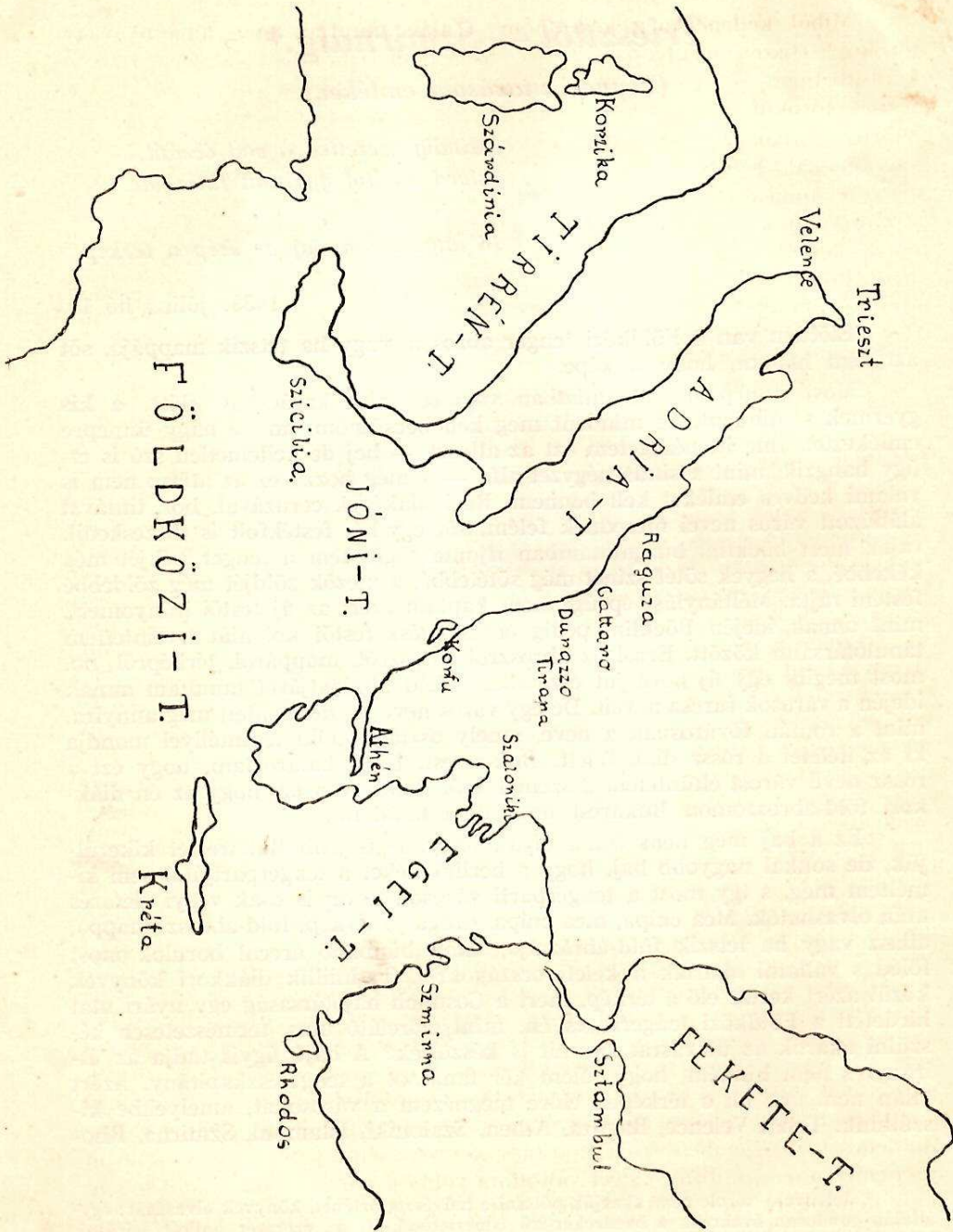
1933. július hó 15.

Előttem van a Földközi tenger abrosza, vagy ha tetszik mappája, sőt azt sem bánom, hogy térképe.

Most ünnepváró hangulatban vagyok, mint karácsony előtt a kis gyermek s mindent, de mindent meg kell becsülnöm, ami e nagy ünnepre emlékeztet. Íme itt nézegetem ezt az atlaszt — hej de kellemetlen szó is ez, úgy hangzik, mint a sinus négyzet alfa — s még hozzá ez az atlasz nem is valami kedves emléket kelt bennem. Régi diákévek ceruzával, hol, tintával aláhúzott város nevei merednek felém, sőt egy-két festékfolt is díszeskedik rajta, mert böcklini buzgalmamban ifjonta segítettem a tenger kékjét még kékebbé, a hegyek sötét színét még sötétebbé, a mezők zöldjét még zöldebbé festeni rajta. Méltánylást ép úgy nem kaptam ezért az új festői irányomert, mint annak idején Böcklin, pedig én is egész festői kolóniát teremtettem tanuló társaim között. Erről az abroszról, atlaszról, mappáról, térképről, no, most megint egy új neve jut eszembe, a föld ábrázatjáról tanultam annak idején a városok furcsa neveit. De egy város neve se döbentett meg annyira, mint a román fővárosnak a neve, amely osztályfőnöki tekintéllyel mondja ki az ítéletet a rossz diák felett: Buk-a-rest. El is határoztam, hogy ezt a rossz nevű várost eltüntetem a szemek elől, innen van az, hogy az én diák-kori föld-abroszomon Bukarest neve nem található.

Ez a baj még nem volna olyan nagy, legfeljebb Bukarestet kikerüljünk, de sokkal nagyobb baj, hogy a berlini kéket a tengerpartjától sem kíméltem meg, s így most a tengerparti városok nevei is csak vegyi elemzés után olvashatók. Mea culpa, mea culpa, drága jó térkép, föld-abrosz, mappa, atlasz vagy ha tetszik föld-ábrázatja, látod bűnbánó arccal borulok most föléd s vallatni akarlak a keleti országokról. Tudniillik diákkori könyvek közül azért került elő a térkép, mert a Cosulich hajótársaság egy nyári utat hirdetett a Földközi tengerre és én, mint előrelátó utas, természetesen készülni akarok az utazásra. De mit is készüljek? A hajó úgyis tudja az út-irányt s nem hinném, hogy tőlem kér tanácsot a tengerészkapitány. Azért talán nem árt, ha a térképen előre megnézem a városokat, amelyekbe ki-szállunk. Tehát Velence, Ragusa, Athen, Szaloniki, Istambul, Szmirna, Rho-

* Jelenváló sorok nem akarják pótolni a művészettörténeti könyvek olvasását; egyáltalán gondosan óvakodik a baedeker-izű ismertetésektől, az ezerszer hallott leírások ismétlésétől. Csak egy célja van: a trianoni ifjúságnak üzenetet hozni a távoli országok embereiről. Szeretném elérni, hogyha a tanulóifjúság a térképen az egyes országokat nézegeti, elhiggye, íme itt is élnek emberek.

dos, Olimpia, Korfu, Durazzo, Cattaro és újra Velence. 11 város név 6 országban. Evvel már végeztem.

Miből kellene még készülnöm? Talán tanuljak meg albánul vagy törökül? Hiszen megható is lenne, ha valamelyik albán faluban albánul kérdezhethetném meg, hogy merre van a legközelebbi posta vagy a török testvérnek törökül mondhatnám meg, hogy „Öt török öt görögöt dögönyöz.“ De azért újjörögül is meg kellene tanulnom, hogy a görögnek meg így szavalhassak, hogy „Öt görög öt törököt dögönyöz.“ Ennyi tudás után talán a nyelvtanulásról is lemondhatok. Így evvel is készen vagyok, nem is kell semmit sem készülnöm előre. Talán a Baedekerben lapozzak? De az én Baedekerem még a XIX. századból való s azóta bizonyára sok minden megváltozott ezekben a városokban s így felesleges munkát végeznék. Inkább ülünk a térkép mellé és várjuk míg fűtyül a kanizsai vonat, mely Triestbe visz.

„Mennyi ország s úgy vágyom oda.“

De a kanizsai vonat csak augusztus elején fűtyül, s most még július havában vagyunk. Addig olyan izgalomféle vesz erőt rajtam. Ismeri mindenki ezt az érzést, aki valaha nagy út előtt állott. Globetrotterek, a világjárók kolumbusi izgalma ez; valóban hihetetlen érzés. Most még itt ülök a foliánsok, elzevirkötések mellett s számomra csak üres, halott név a Földközi tenger, de nemsokára valóság lesz előttem, s halott, idegen a könyveim világa. Utazni annyit jelent, mint meghalni egy kicsit és feltámadni. Régi egyéniségem itt marad a szárazföldön s új egyéniséggé fogok alakulni utazás közben. Vajjon milyen lesz az? Titkos sejtelmek szálldosnak körül, milyenné teremtem meg azokat a városokat, amelyeket még nem láttam? Kérdések, aggodalmak rohannak meg, milyen városokat fogok kapni? Sok lélek remegés közben egy vágy lesz rajtam urrá, ráborulni a térképre s nézni, nézni a színek kavargását, olvasni, olvasni az új városneveket. Vasúti vonalak mellé tenni kezemet és végigmenni egy-egy vonat útján: hajóvonalak útját végigmérni kézzel, centiméterrel, majd pedig folyók völgyében jártatni szememet. A hegyek mellé írt számoknak jelentőségét, értelmet adni, soha nem látott városok harangzúgását hallani, utcáik forgatagában elmerülni, s idegen arcokba nézni. Egyszóval a térképek megmerevedett, megdermedt betűinek, színeinek a zajló élet gazdagságát megteremteni: a várakozás izgalmaiban a legszebb, legpoetikusabb öröm: Talán ez az igazi előkészület: hallani már előre a nagy tenger morajlását, vagy előre már megnyugodni kékségének nagy békéje mellett. Így telnek a napjaim.

Balaton partján járok, de már a Földközi tenger ígétét hordozom lelkemben. Az akácok mögül pálmák integetnek, a falusi tornyok mögül nagy városok templomai fehérlenek fel, a gyárkérmények mögül minaretek karcsúsága tűnik elő. Drága jó térképem, sok utazást tettem már így veled s én tudom, jobb előkészülni, vágyódni, mint a beteljesülés józanságát elérni. Mindenesetre zsebemben van a hajóstársaság rózsaszínű jegyfüzete és én olyan hitetlenül nézem, mintha jegyet váltottam volna a paradicsomba. Hihetetlen, hogy nemsokára már az Aja Szofia előtt állok, de credo, quia absurdum . . .

Régi diákkori térképem, elképzeléseim hűséges támogatója, téged magammal viszlek.

Megy a gőzös Kanizsáról . . .

A népdalok kedves városában üldögélek a pályaudvaron: körülbelül 20 évvel ezelőtt ültem itt utoljára. Akkor csuka-szürkébe öltözött katonák között szintén a vonatindulásra vártam, miközben a katonák ajkáról fáradhatatlanul zengett:

*A gőzösnek hat kereke fekete, fekete, de fekete.
Azon visznek el engemet messzire, messzire, de messzire,
Ne sírjatok kanizsai lányok,
Visszajövünk még hozzátok
Valaha, valaha, vagy soha.*

A régi bajtársak emlékét idézem esendes melankóliával, akik a kétszer-tíz kanizsai honvédegyalozezred zászlója alatt virágos vonattal indultak el erről a pályaudvarról, de vonatjuk Kanizsára vissza soha sem jött. Sokszor úgy érzem, hogy Doberdó alatt, Galicia homokos pusztáin, Erdély havasai mögött indulásra kész, befűtött vonatok állanak, hogy hazahozzák azokat, akik idegen földben, idegen röggé mennek szét. Fekete magyar éjtszakában néha, néha felsír egy mozdony-síp távoiról, s ki tudja, mikor robog be az a vonat, amelynek megérkezését várjuk.

Keresem a régi bajtársak helyét: üres székek vesznek körül. Pedig emlékezem, itt, erre a székre akasztotta fel kardját a gyermekképző hadnagy, aki később az uzsoki szoros havát festette pirosra vérével. A szék támláját én most békésen, szelíden megsimogatom és szóljon az emlékezés mindazoknak, akik velem innen indultak el a „véres panorámák“ nyarán.

Az emlékek ilyen suhanása között robog be a trieszti gyors: helyem biztosítva van, s így nyugodtan szállok fel a nekem kijelölt kocsiszakaszba. Alig helyezkedem el az ülésen, már is tizenkétóra 45 perckor sziszeg, dohog a vonat és megindul velem Trieszt felé.

*

Opasno je van se nagnuti. Pericoloso è sporgersi.

Ezen szavak birodalmában fogok ülni tíz órát, mint valami rab, aki arra van ítélve, hogy a vonat összes felíratait kívülről megtanulja. Hisz idő van is rá. Utazás közben az emberrel nem történik semmi. Az utasok bizonyos időközben cigarettára gyújtanak, majd falatoznak valamit. Ujságjaikba mérülnek, kinéznek az ablakon; íme a „homo ferroviaris“ (vonat-ember) életformája. Ehhez az életformához tartozik, hogy sipkát huzunk a fejünkre, kezünkre meg kesztyűt. Íme a vonat-ember uniformisa. Közben-közben beszélünk is valamit, amelynek bevezető és befejező szava: pardon. A szőkincsünkhöz még ez tartozik: kalauz úr, milyen állomás ez kérem, hova utazik, ha szabad érdeklődnöm stb. A vonat-ember a világ legtürelmetlenebb személye egyébként: a vonat neki soha se megy elég gyorsan, az állomásokon mindig „borzasztó soká“ áll, az utitársak „idegeire mennek“ stb. De nem akarom ilyen vonat-jeremiádokkal megtölteni igénytelen visszaemlékezéseimet, inkább az utazás örömét akarom tanítani. Ha jól akarsz utazni, ne ülj mindig a fülkédben: ne légy börtönbe zárt rab. Élvezd a robogó vonat sajátos örömeit. Nézd, zöld mezők között száguld a gőzparipa veled. Kis állomások maradoznak el mögötted, ahonnan esendes falusi szépségek intgetnek fel hozzád. Ne sajnálj nekik visszainteni, azok vágyakozó tisztelettel figyelnek fel rád, Rád, a kiválasztottra, akinek megadatott a munkás-életből

elszáguldani. Majd a munka izzadságos földjén robog át a vonatod, amelynek ablakából láthatod a földdel bajlódó emberek nagy-nagy csoportját. Mintha Millet vízióvilágában száguldánál keresztül, úgy rémlik fel itt-ott egy magvető, sarlós, arató ember. Az élet sok izenetét hallgasd a robogó vonaton keresztül, csodáld új meg új táj titkos szépségét. Csak az állomások nevét ne olvasd el, mert akkor igen szomorú leszel. Inkább a vonat dübörgése, zakatolása közben imádkozd el Sajó Sándor ájtatos versét, míg vonatod Csáktornya mellett robog el:

„E rab föld mind az én hazám.“

Jugoszlávián keresztül érünk 8 óra felé Posztumiába. Eleven, mozgalmasság, vidám állomás fogadja az érkezőt. Itt már a füled előgyakorlatot vesz abból a hangzavarból, amely az olasz állomásokat jellemzi. Árus lányok és fiúk körülöttesd zsongják harcias riadójukat, amelyből nyelvtani tanulmányaid alapján vajmi keveset érthetsz meg. Van az ő üzleti felszólításukból, áruikat kínáló hangos lármájukból, versbe szedett mondataikból valami a mi rikkancsainkban is, de a mi rikkancsaink hozzájuk képest még csak elemisták. A lármaverés, árukinálás doktorai ki is tesznek magukért, ismételvén hosszú mondókájukat, amelynek első szava: aqua minerale — utolsó szava pedig — birra. Két szó között pedig tarka áradata a sok földi jónak: csokoládé, narancs, cukorka.

Az árus-gyermekek után megjelennek hadiszekereikkel az élelmiszer-árusítók. Sajtok, szalámik, szendvicsek gazdag, bőséges tárháza minden egyes kis élelmiszerké, amelyeknek gazdája boldogan nézi a vonatról leözönlő embersokaságot.

*

A 100 lírás tanítómeséje.

A háborúban — mondá Montecuccoli — három dolog szükséges a két hadviselő népen kívül: pénz, pénz és pénz.

Szegény Montecuccoli persze a XVII.-ik században élt s még nem volt fogalma a XX. századbeli utazás költségeiről. Ma valószínűleg így módosítaná híres mondását; az utazáshoz három dolog szükséges: pénz, pénz és pénz, miközben állandóan ismételné:

*„Csengő arany, ha nem hamis,
Kell az még a tengeren is.“*

Feltétlenül vígy magaddal aprópénzt is, erre tanít a következő aesopusi mese, amely egyúttal megdönti ezt a tételt is: nem baj, ha aprópénz nincs, csak öreg legyen.

Postumia tiszta, gondozott pályaudvarán sétálunk nyugodtan fel és alá: a vonat fáradhatatlanul pöfékel, jelezve, hogy munkabírása a 8 órai út után nem merült ki. Az utasok nagy része megrohanja a vasúti vendéglős éttermét, ahol felkészülten várja a személyzet az étkezni akarókat. Akármelyik csoportba állsz, a tömeg előbb vagy utóbb egy áruhoz sodor, ahol magad is megkívánod az olasz konyha vagy pince örömeit. Így jártam én is; sétálni indultam, de hátulról csak megkezdődik az előretörés. Akaratom ellenére is egy tömeg tagja vagyok, amely enni vagy inni akar. Kénytelen vagyok a tömegnek engedelmessé válni s már is egy árus-emelvény elé sodornak, ahol hirtelen a pénztárcámra gondolok. Pénztárcámra, amelyben csak 100 lírások vannak. Már pedig a postumiai olasz pincérnek meg van a kellően el nem ítéhető rossz szokása, hogy 100 lírást nem hajlandó elfogadni. Érthető is! Hisz ha minden 100 lírást felváltana, akkor egy-

résről sok időt veszítene, másrésről pedig hamarosan kifogyna az aprópénzből. Így a 100 lírásodat hiába lobogtatod meg előtte. Ő csak tagadólag int, miközben az állomáson levő pénzváltó helyiség felé mutat, ahol is bizonyos díj ellenében felváltják pénzedet. (Keressen ő is a globeroteren. gondolja magában.) Ezért megtörténhetik veled, hogy 100 líra birtokában is éhesen, szomjasan szállsz vissza a vonatra, hacsak meg nem könyörül rajtad valamelyik utitársad, aki megsegít egy kis aprópénz kölcsonnel. Tanulság ebből a történetből, hogy aprópénzt vígy magaddal az útra!

*

Nos numeri sumus.

Most már olasz földön száguld veled a vonat. Közben beesteledik, a vonaton felgyújtják a villanyt. Az utasokon a megérkezés izgalma vesz erőt. A gondosabbak csomagjaikat az ajtó felé viszik s minden állomásnál felemelik, hátha már itt van Trieszt. Hiába nyugtatjuk meg az aggodalmaskodókat, hogy Triesztig még két óra az út. Ők türelmetlenek, tamáskodók, kétkedők. Legjobb, hagyjuk magukra csomagjukkal és kétkedésükkel együtt ezeket az utazási analfabétákat, mi pedig álljunk egy ablak mellé s nézzünk ki a holdvilágos messzeségbe. Bizonytalan körvonalú fák bontakoznak ki a sötétből, majd elmosódott formájú épületek, gyárak. Úgy tűnik fel, hogy minden alszik körülötted a sötétség védő takarója alatt. Csak egy él, ez a vasszörnyeteg, mely nyugtalanul fúrja magát a sötétségen keresztül, hogy elérje azt a fénycsodát, amelyet Triesztnak nevezünk. Mert valóban már ragyog felénk egy fénysziget a sötétség vizei közepette. Csodálatos milyen ragyogó, néha már kápráztató fényt tud teremteni az olasz villanyvilágítás. Erre felé nem igen takarékoskodnak — úgy látszik — a villannyal. Mi csak robogunk a fénysziget felé, de már látjuk Trieszt városának sugárzását az éjben. A fény üzenetén kívül Trieszt előre küldte kalauzainkat, akik az előzékeny Cosulich Társaság megbízásából fogadták tásunkról, irányításunkról gondoskodnak. Ők fognak bennünket a hajóra vezetni. Ezek a tengeri medvék általános érdeklődést keltenek maguk körül. Ezer és ezer kérdéssel ostromoljuk őket, s minden kérdésünkre fáradhatatlan udvariassággal felelnek. Egyúttal számokat osztanak ki közöttünk: mert most elveszítjük eddigi nevünket, jellegünket, egyszerűen számok leszünk. Kap a podgyászunk egy számot, itt van már velük a kabinunk száma, sőt — hogy holnap éhen ne haljunk — az étkezőterem asztalának a számát is megkapjuk. Ettől kezdve csak számokat kell mondanom s mindent, de mindent elérek vele. 1002-t kiáltok s a csomagomat kapom meg, keresem a 88-at és az asztalnál terítenek számomra, 676-t kell mondanom és állítólag a hajón a lakásomat találom meg. Legalább is így oktattott ki az előzékeny kalauzunk és én hiszek is meg nem is a számok bűvös hatalmának. (Mindenesetre — ha beválik — jó lenne sorsjegyen megtenni ezeket a nagyerejű magikus számokat.)

A vonat közben beér Trieszt fényárban úszó állomására, a megfelelő számot rákötöm podgyászomra, a többieket tárcámba rejtem és csomag nélkül kényelmesen leszálok a vonatról. Ezután mindent a bűvös számok irányítanak, miközben melanchólikusan mosolygok: az ember nem gondolat, nem esont és hús, hanem csak szám. Majd meglátjuk, mennyire lehet bízni a számok magikus erejében...

*

A trieszti kikötőben áll egy luxushajó.

A trieszti kikötőben áll egy luxushajó... A vasúti állomásról szépen kényelmesen megindulunk a kikötő felé. Esti tíz óra. A hajó éjjel 12 órakor indul, így van elég időnk. De azért mégis valami titkos vágy űz, kerget mennél előbb látni a hajót, amely több héten keresztül városunk, lakásunk, szobánk, éttermünk lesz. Furesa érzés is, elszakadni a szárazföldtől s tudni azt, hogy ezután a vizek között fogunk lakni egy szilárd alapon: a hajón. A beavatottak már sok titkot tudnak: beszélnek, hogy 2000 ember lesz a hajón. Suttognak a hajó pompás kényelméről, de tréfásan céloznak a tengeri betegség gyötrelmeire is. A tenger hús levegője messziről megesap és a forgalmas utcákon keresztül gyorsan elérünk a tengerparthoz. (Ne lepődjünk meg, hogy este 11 óra felé forgalmasak az utcák. Tengerparti, délvidéki városokban az igazi élet ilyenkor kezdődik.)

A tengerparton az élénk délvidéki nép szélesen gesztikulálva jár fel és alá hömpölyögve a tengerparton. A feketevizű tengeren hajók árbócai emelkednek a magasba! Mennyi hajó. Bizonyos tisztelettel nézek a sok sok hajóra, amely közül nem egy Amerika, Ausztrália kikötőjében is horgonyzott. Ezen hajók matrózai aztán tudnának felelni a földrajzból — illő tisztelettel állapítom meg, mert nekem a földrajz mindig egyforma volt a mithológiával, míg az egyes városokat nem láttam. Azt hittem sokáig, hogy pl. Chiosz vagy Rhodos époly mithológiai fogalom, mint pl. Centaurus avagy Pegasus, amelyeket csak a diákok rémítésére találtak ki dús fantáziájú költők. De ezek az óceánjáró hajók tanúságot tesznek az egész világ valóságáról, létezéséről, hisz hajójuk oldalát ép úgy csapkodta a Sárga tenger, mint a Nagy vagy Csendes óceán. Messzi távolságok vannak begöngyölve vitorlájukba és hirdetik változatlan biztonsággal a reneszansz büszke igéjét: Il mondo è poco. Egyelőre azonban nyugodtan, fölényesen állnak a hajószörnyetegek előttünk.

Igen nyugodtan, biztosan állnak, de azért nem árt már arra is gondolni, hogy fogunk beszállni erre az „úszó luxushotel“-re. A parttól körülbelül 300 méternyire áll a luxushotel és az utasok közül, — bár többen vagyunk vízmellékiek — senkinek sincs kedve ezt a 300 méter távolságot megúszni. Még csónakon odáig jutni sincs sok remény, mert mit csináljak én körülbelül egy 3 emeletes ház előtt, amelybe szemmeláthatólag sem kapu, sem lépcső nem vezet.

Egyelőre csak gyönyörködünk a leendő szállodánk szépségében, majd a Cosulich Társaság bölcsessége mindent elintéz. De mi ez? Mi a hajóval körülbelül egymagasságú épületbe megyünk, eltűnik szemünk elől a tenger, a hajók sokasága. Isten veled tengeri út, gondoljuk magunkban. Az udvarias, előzékeny hivatalnokok útlevelünket vizsgálják, folyosóról folyósóra vezetnek, számokat mondanak nekünk, és újra — ki tudja, hogyan — előttünk ragyog a mi hajónk, amelyre kényelmes hidak vezetnek az épületről. Rálépek a hidra és nyugodtan besétálok a hajóra. Itt folyosók tömkelegében vezetnek jobbra, balra, fel és le — szent Isten, hogy ismerik ezek az emberek az utakat — míg végre egy kabin előtt állok meg, ahol már vár a poggyászm — hála a számok magikus erejének. Ezután magam is hiszek a bűvös számoknak, ha nincs közöttük a Ludolf-féle szám...

Repülj hajóm...

Egy délutánig tartó utazás eredménye tehát egyelőre az, hogy benn vagyok egy szűk, testhezálló kabinban. Tengeren volnék, azt hiszem, de a tengerből semmit sem látok, semmit sem érzek, — semmivel sem vagyok

közelebb a tengerhez, mintha a kajászsószentpéteri kávéházban üldögélnék. ha ugyan van ebben a népszerű faluban kávéház. Menjünk, keressük meg a tengert. Szinte biblikus szokással sóvárgom, sóhajtom: tenger, hol vagy? De a tenger hallgat, csak bujósdit játszik velem, mert mintha ott csillogna valahol a hajó körül, mikor egy-egy köralakú ablakon kilátok. Gondolom magamban, hisz ez a tenger nem is tud magyarul. Bizonyára azt várja, hogy anyanyelvén üdvözljem. Hát kedves tenger, tudom én, hogy te a régi világban mare adriaticum voltál, s különös örömeid telett benne, hogy az ablativusod i-vel legyen. Én már diákkoromban tiszteltem ebbeli kívánságodat, igenis i-vel mondtam, mindig nevezett esetedet, bár kivettem magamat annak, hogy a datívusszal összetévesztettelek. Vagy talán végigdeklinalak hódolatom jeléül? Olaszul üdvözljelek? Hisz tudnom kellene, hogy már nem Aeneászék hajóznak rajtad, hanem D'Annunzio deli matrózai. Kereslek, màre. Hiába, a tenger hallgat, a tenger nem jelentkezik.

Ilyen gondolatok közt bizonytalankodom át a hajó fehér folyosóin. Minden jel arra mutat, hogy én ma tengert nem látok. Végül is a hajó fedélzetére sodor a tétovaságom, ahonnan újra látom Triesztet. A parttól a hajót körülbelül 300 méter széles vízszalag választja el, egyelőre ez is elég tengernek. A parton ember ember hátán tolong. A trieszti nép rendes esti szórakozása elbúcsúztatni a hajót. Valószínűleg a tömegben van a matrózok, pincérek édesanyja, felesége, leánya, vagy talán a bella bionda is, akiről oly érzékenyen énekel mellettem az egyik olasz. (Bella bionda, come l'onda.)

„Evviva, evviva, addio“ — kiáltja lenn a tömeg. Úgy látszik a lelkes hajóbúcsúztató nép észrevette, hogy a hajónk megindul. De most már én is észrevettem, mert a szomszédom nekemütődött, (az is lehet ám, hogy én ütöttem neki.) Kölesönös permissio, pardonnez, verzeihen sie, excuse me mormogása után újra egymásnak ütődünk. Ekkor már kiki anyanyelvén kér bocsánatot. Vagyis én azt mondom: az ördög . . ., amire ő így szól: a kutya-fáját . . . Tanulság ebből a történetből, hogy jó ugyan több nyelven is megtanulni és alkalmazni a bocsánatkérés formuláit, de legcélszerűbb mindjárt magyarul kezdeni. Mert akkor legalább találsz egy urat. akivel együtt keresheted a kabinodhoz vezető utat.

A hajó pedig szeli a habokat, a hullámok verdesik a hajót. Közben azt hihetnéd, hogy esik az eső. Amiben ezúttal nem is tévedsz, mert valóban sötét felhők mögül vígasztalhatatlanul zuhog rád az olasz eső. Legjobb lesz álmra hajtani fejünket. Megindulunk a kabinok felé. Jó órai keresgélés után azzal a hittel alszunk el, hogy reggel 6 órakor Velence előtt fogunk horgonyozni.

*

„Álltam Velence, Sójah-hidadon, —
Byronnal én is ezt elmondhatom.“

A tenger párázatában már kibontakozik „Venezia incantevole“ (bájos). A hajó fedélzetén, mintegy megelevenedett képeslapról, sorban ismerjük fel Velence híres épületeit. Íme, ez itt a San Marco, amott a Campanile, még távolabbra olyan templomok, amelyek a mi képeslapjainkról egyelőre hiányoznak. A fedélzeten sürgés-forgás s kiki sietve rohan le a hajóról. A kiszállás rendkívül kényelmes: egy lépcsőhidat bocsátanak le a partra s pár pillanat alatt szárazföldön vagyunk. A hajónkat szívesen hagyjuk el, hisz még nem barátoktunk össze titokzatos folyosóival, nagyszámú termeivel, számtalan lépcsőjével.

Tehát Velencében vagyunk. Itt minden olvasót meg kell nyugtatnom előre, nem fogja a következő sorokban Velence Baedeckerét megtalálni. Sajnos a szükreszabott terjedelem még azt sem engedi meg, hogy Velence művészettörténeti emlékeit ismertessem. Minden városról csak annyit írhatok, hogy sajátos hangulatát, varázsát megmutassam.

Kanyargó vízi útak mellett sétálunk fel a San Marcohoz, de a galambokat még nem etethetjük meg, mert túlkorra van. A galambok pihennek valahol a San Marco gerendái között. Bezzeg annál fürgébbek a cicaronék (az idegenvezetők) s a képeslap-árusok. Így első teendőnk lesz képeslapokat vásárolni, utána megindul a hajsza postabélyeg után. Úgy látszik, Velencében nem lehet kikerülni, hogy még a leglustább levélíró is egy pár lapot ne küldjön haza. Olyan szép is az, ha otthon majd olvassák, hogy a régi, jó barát szeretettel gondol rájuk „a lagunák városából.” Célszerű volna ezeket a képeslapokat több-nyelvű nyomtatott szöveggel készíteni és az ember gyermeke csak a nevét firkanthatná alá: a célt így is el lehetne érni. Az olasz posta így is nagy haszonra tenne szert, az otthoniak meg ilyen lapok mellett is — irigykedhetnének.

Velence egyelőre képtárakban, templomokban, esti alkonyatban, tengerben tükröződő márványpalotákban rejtőzik. Ezt kell meghódítanod. Ha meghódítottad, majd megérted Kölesey szavának értelmét: gazdag táplálatot nyújt lelkednek. Talán életed változatos, szomorú óráiban magad is elhiszed az örök szavakat: Nem lehet egészen boldogtalan az soha, aki egyszer látta Velencét.

A képtárak, a muzeumok, a templomok örömei után eszébe jut az embernek, hogy hiszen Velencében volnánk. Ez az a város, melyről annyiszor hallottuk, hogy az utcák vízből vannak. Nem lehet anélkül elmenni Velencéből, hogy a vízi úton végig ne sétáljunk. Gondola gyorsan kerül elő, csak meg kell állni egy pár pillanatra. Mint nálunk a soffőrök, Velencében éppen úgy a gondolások minden emberben utast látnak. Be is szállunk egy bárkába. Miért ne legyen igazuk, hisz oly bőbeszédű, záporos olasz nyelven hívogatnak bárkájukba. A gondolás ember azután kérésemre művészettörténeti, politikai, közgazdasági előadást tart, miközben hosszú rúdjaival biztosan irányítja a hajót. A gondolázás egyúttal olasz nyelvi óra is, amelyért azonban külön nem kell fizetni. Mindenkit meg kell nyugtatnom, a viteldíjban már „compreso“ (bennfoglaltatik) a nagyértékű előadás díja is.

A gondolástól sok mindent tanultam meg, amely azonban nem mindenben egyezik a tudomány mai állásával. Ép azért inkább gyakorlati tέρre tereltem a beszélgetést. Megkérdeztem tőle, mennyit kell fizetnem viteldíj fejében. Sajnos, ezt még a bárkában kérdeztem meg, ahol teljesen hatalma alatt állottam. Másoknak ajánlom, célszerűbb a szárazföldön elintézni a fizetést. Experto Ruperto crede!

Ad navem, qua vehebar.

De mit is vesződünk mi holmi kis bárkával, itt van helyette a mi hajónk. Ildomos lesz most már bemutatni önagyságát. Jogosan és megfontoltan használtam ezt a szót: önagyságát, hisz a súlya maga 20.000 tonna. Velencétől Durrazzóiig megyünk (körülbelül egy napi út) s így van időm alaposan megismerni a hajó minden titkát. Mit is ismerek belőle eddig? Még jóformán csak 6 órát töltöttem rajta (azt is félálomban). Most ezen a forró augusztusi délutánon nyugtalanít ez a gondolatnélküli, hideg anyaghalmaz, amelyet mégis otthonomnak kell neveznem. Tudom már, van neve is ennek

a hajónak: úgy mondják Oceania. Komoly, szívtelen vastraverzek, összevissza futó folyosók, rideg termek, széles fedélzetek ismeretlen arcokkal, a nyelvek bábeli zavara: íme ez, amivel először szembetalálom magamat. Gyűlöletes, mint minden, ami ismeretlen. Csúfondárosan, hűvösen mondogatom magam előtt: hát ez az Oceania.

De hiába. Én ehhez a hajóhoz vagyok kötve, itt kell élnem több héten keresztül, én nem akarok vele farkasszemet nézni állandóan. Akarom, hogy az enyém legyen, otthonommá akarom szelidíteni a vasgerendákat, ismerőssé akarom tenni az idegeneket. Nagy harcot kezdek ezzel a vasszörnyeteggel. Akarom, hogy városommá, engedelmes, kedves otthonommá legyen.

A szelidítés már kezdődik: nagy szavakat mondok ki. Egy-két deszkadarabra, amelyet tán Triesztben róttak össze, azt mondom: az ágyam. Az egyik fedélzeten béreltem egy heverő székét. Ez is ideköt a hajóhoz: sétáimnak van biztos célja, megérkezni a heverőszékemhez. Az étteremben is van egy hely, amely engem hívogat, engem vár. Nem is olyan idegen ez a hajó: hisz egyszer-kétszer mondtam, leülök az asztalom mellé, amely alatt horribile dictu a 676-os számot gondoltam. Mindenesetre nehéz feladatra vállalkoztam. 2000-en vagyunk a hajón, van közöttünk Európa minden nemzetségéből, de képviselve van egy-két ázsiai nép is. Idegenül járkálok közöttük, bizalmatlanul néznek rám: olyan alig van közöttük, akikkel üdvözlőnk egymást. Egyelőre csak a pincérrel ismerkedtem össze: rendkívül örült neki, hogy a szabványos német nyelv helyett olaszul beszélek vele. A neve Francesco. Oly kedvesen tud csicseregni anyjáról s a kis leányáról, akit júniusban a vizsgák előtt látott még. Mindjárt meg is kérdezem tőle, hogy tanul a leánya. Szomorú szívvel mutat egy levelet — valamelyik kikötőben kapta — s levél kis leánya hanyagságáról számol be. A kis leány több tárgyból is elégtelen osztályzatot nyert, ami bizony olaszul másképp hangzik, de a szülői bánat ép olyan, mint Magyarországon! Csak szeptember derekán fogja a derék Francesco leányát viszontlátni. Addig méla bánattal gondol a kis leányára, aki hanyagságával a verejtékező, munkás atyjának bánatot okozott.

A hajó — most már észreveszem, hogy jobban van alkalmam körülnézni — nemcsak utasszállító eszköz, hanem egyúttal meghitt városunk. Ezt akarja elhitetni velünk sok-sok helyiségeivel, utcájával tereivel, színházával, mozijával, fürdőjével, könyvtárával, nyomdájával, orvosi rendelőjével, kórházával. Érzem, hogy egy ilyen kis helyre összezsugorított 2000 lakójú kényelmes amerikai várost egy délután nem ismerhetek meg, legfeljebb tájékozódhatom főbb helyiségeiről. De már kezd barátságosabb, bizalmasabb lenni az egész hajóalkotmány. Sok mindent tudok meg róla: tudom, hogy 2 fedélzete van. A fedélzetet már lemértem. Jó kis séta a hajó egyik végétől eljutni a másodikig. A fedélzet egyik végén vidám kacsaj üti meg a fülemet, persze, itt van az egyik fürdő. Mellette hatalmas játszótér, hol 3—4 éves apróságok hintáznak, szaladgálnak. A kis emberpalánták jelenléte különös melegséget, családiasságot kölcsönöz az egész hajónak (majdnem azt írom, bátorítólag hatnak, néha-néha még félős idegeimre). Az első fedélzeten van a táncterem, a bár, az étterem, meg ki tudja még, milyen célt szolgáló helyiségek. Mindenesetre elolvasom felíratukat, amelyekből meg tudom, hogy itt pénzt váltanak fel, ott az embert borotválják, emitt leveleket vesznek fel, amott játékokat vásárolhatok. A második fedélzetre lépcsőn, avagy létrán mehetünk fel, ahol szintén ilyesféle termek, helyiségek vannak. Mindenütt azonban példátlan tisztaság, rend; kezd a hajó otthoniassá szelidülni. Egy délután tájékozódásra ez ép elég: a hajó gyomrába vagy a

hajó tetejére majd máskor megyünk fel, hisz idő van elegendő. Este a vacsoránál már több arc ismerős. A pincér mosolyogva vár, miközben olasznyelvű beszélgetésemet megjutalmazva tört magyarsággal üdvözl: Jo esztét, Uram! A hajó biztosan, nyugodtan megy az Adriai tenger hullámain Durrazzo felé s én már oly melegséggel gondolok az Oceania névre, mint Keszthely vagy Kaposvár nevére. Vagy a hajó vagy én győzelmet arattunk: meghódítottuk, megértettük egymást.

Egy ország — 6 óra alatt.

Ki ne emlékeznék a kis 6 filléres francia füzetekre, amelyek bátran ígérték, hogy egy óra alatt megtanítanak franciául. A modern technika sem maradt el a fejlődés iramában: íme a legmerészebb ígéret, egy országot megismerhetünk 6 óra alatt. Igaz ez az ország Albánia, amelynek fővárosa Tirana. De nem szabad lekicsinyelni ezt az országot, hisz lakói természetik a finom és gyenge albán dohányt, (sajnos azonban nem szívják el, hanem az utasokra sózzák). Sőt büszkeség és történelmi öntudat emelheti keblünket, ha rá gondolunk, hogy Durrazói Károly földjére tesszük lábunkat. Durrazó előtt szállunk ki hajónkból, sajtóságos nép vár bennünket. Az olaszok áruért akartak pénzt kapni, az albánok azonban megleégesznek a pénzzel áru nélkül is. Csak a kezüket nyújtják felénk, amely valószínűleg albánul is annyit jelent, adj egy pár centesimot. — Mi alig érünk rá az albán nyomort enyhíteni, mert már vár ránk az autó, amely Tiranába, a fővárosba visz. „Visz“, ez ugyan kicsit túlzás a szegény, beteges „autóról“. Megelégszünk mi avval is, ha a mézskő-hegyeken át elcipel bennünket Zogu földjére. Terméketlen földeken át, úttalan utakon keresztül állítólag megérkeztünk Tiranába. Azért mondom állítólag, mert én egyáltalában nem győződtem meg arról, hogy fővárosban vagyok. — Igaz, mutattak egy-két fabódét, amelyre azt mondták, hogy kávéház, sőt egy-két köépületet is, amelyet királyi palotának, kaszárnyának, sőt leánygimnáziumnak dícsértek fel. A vezetőm legalább — bennszülött albán, aki 5 nyelven tudta dícsérni hazája szépségét — ilyenféle szavakat mondott egyes épületek előtt feltett kérdésekre. Többet nem is kérdezősködtem tőle, hisz nekem igazán közönyös, hogy melyik épület is a királyi palota, mert 6 óra múlva újra az Oceanián leszek. Addig is ismerkedem az albán föld gyermekével, aki körém sereglett hol alamizsnakérés végett, hol meg azért, hogy valamit eladjon. Kaphatsz itt szipkát, pipát, nargilét.

Ha ez mind nem elég, vehetsz képeslapot szép kilátással a tiranai hegyekre. Innen feltétlenül küldünk haza képeslapokat, hisz kevés bélyeggyűjtőnek van olyan ismerőse, aki Albániából levelezik. Legalább értéke lesz otthon a képeslapok bélyegjének. Még a leánygimnáziumba akartam benézni, de a vezetőm sürgetve lebeszélte róla. Lehet, hogy igaza volt. Mit is néztem volna olyan leánygimnáziumon, ahova a diákkisasszonyok számárháton érkeznek meg. Legalább én egész albániai körútam alkalmával más közlekedési alkalmatosságot nem láttam. Vasútja nincs ennek az új államnak, csak a kétkerekű kordé elé fogott bús számár vagy a kordénélküli számár képviseli a közlekedés eszközeit.

Este 8 óra felé újra a durrazói tengerparton sétálunk, ahol várjuk a kis motorosokat, amelyek a hajónkra hazavisznek. Igen, már így írom: hazavisznek. A hajó lett az otthonom: vágyakozva gondolok a kis kabi

nomra, az esti sétámra, ágyamra, ahová ledőlve elolvashatom az albán ujságot, amelyet Tiranában vásároltam. Igaz csak a képeket értem meg belőlük, pedig vettem egy Abetart is hozzá, amely magyarul abécés könyvet jelent. Így lesz az ember utazása idején öreg fejjel kis albán elemista.

Kétségbeesett harcom az albán katonával.

Kérem a nyájas olvasót, ne ijedjen meg a címtől. Nem lesz ebben a részben szó kirántott bajonetról, sem kiomló vérről, még győzőről vagy legyőzöttről sem. A makacs, kemény harc befejezése mindössze egy-két cigarettára. Kezdődött pedig a következőképpen. Sétálok a durrazói tengerparton és látok egy délceg, jóruhájú, takaros katonát, akár huszas honvédnek is beillett volna. Nekem nem volt más szándékom, mint megmondani neki, hogy tisztellem, becsülöm az albán katonaságot. Azonkívül ingerelt is a feladat, beszélni egy olyan emberrel, akinek a nyelvét nem ismerem. Miért jártam volna a siketnéma intézetbe oly gyakran, ha nem lettem volna meggyőződve arról, hogy az ember fia jelekkel is megértheti egymást. Mít is mondjak neki először? Talán célszerű lesz, ha jóestét kívánok neki. Az előttem ismerős összes nyelvek kaposvári dialektusán ki is fejeztem neki ebbei őszinte jókívánságaimat, de ő csak mosolygott, mint a Szfinx, amely szintén nem ért. Izgatott már a dolog: íme itt van egy embertársam, a durrazói partokon, aki nem ért meg engem. Gyerünk tehát a jelekkel: leveszem a kalapom, amire ő szalutál. Hm, már kezdődik a barátkozás. Meg akarom neki mondani, hogy én is voltam katona. Magamra mutatva: soldato, miles, stratiota hangzik ajkamról és semmi hatás. Fogom a puskáját, vállamra akarom tenni, jelezve, hogy én is hordtam valamikor ilyen fegyvert. Ennek mindjárt van hatása: értésemre adja, hogy az övé a puska s annak az én vállamon semmi helye. Ebben talán igaza is van. Hiába minden, különféle próbálkozás, mimika, sőt segítségül hívott tolmácsok útján sem tudtam azt az egyszerű dolgot megmondani neki, hogy én is voltam katona. Egy pár cigarettával ajándékoztam meg a derék hadfit. Ezt azonnal megértette, boldogan füstölte el, mert nem volt benne egy szemernyi albán dohány sem. Én pedig szégyenkezve szomorúsággal szálltam fel az Oceaniára, hogy íme itt hagyok egy embertársamat, akivel egy szót sem tudtam váltani. Még egy év múlva is bánt, hogy nem tanultam meg albánul ezt az egyszerű mondatot: Én is voltam katona... A jelbeszédben való hitem azonban egy kicsit meg-ingott...

Caelum undique et undique pontus.

36 órai tengeri út van előttünk. Ennyi idő kell, míg Athén alá érünk. Öröm ül minden utas arcán, abban a biztos tudatban, hogy 36 óráig nem látunk szárazföldet. Legfeljebb néha-néha egy-egy sziget mellett hajózunk el, de ezek a szigetek csak amolyan ködfoszlányok, mint régi olvasmányaink emléke. Igen Ilias és Odyszsia görög betűi lesznek itt valósággá előttünk. Csak ki kell nézni a hajón és széphanzású görög sziget-nevek zenegenek fel az Ioni tenger kékségéből. Kerkyra, Ithaka jóízű neveit ismétlgetjük magunkban, mint régi, diákkori pensumot. A hajó utasainak azonban jó része értetlenül nézi Ithaka szigetét, csodálkozva, hogy bennünk mennyi emléket ver fel Odysseus hazája, míg ők rezdülés nélküli szívvel kénytelenek a sziklás sziget szépségeit bámulni. Valóban reménytelen, de makacs küzdelmet vív itt a hajó fedélzetén sok-sok utitársam azért a szép hitért, azért

a megnyugtató érzésért, hogy ő is gyönyörködik Hellasz kincseiben, hogy az ő számára is megnyílt a görög szépségek titka. De hiába minden.

Akart csodálkozás, elkészített lelkes mondatok után fáradtság ül ki szemükbe s lelkük néha-néha felmagasló szépséghegyéről visszazuhannak a hétköznapi prózájába. Védekező, mentetetőző mondatokat keresgélnek ki lelkük védelmére. Miért is nem tanítottak bennünket az iskolában a görög művészetekre, irodalomra, mitológiára, történelemre? Akkor nem néznénk ilyen süket lélekkel, visszhangtalan arccal a görög szépségek ajándékaiba. Magam részéről pótolom az iskola „mulasztásait.“ Itt-ott egy-két mondatot ejtek Odysseusról, Homerosról és a fehérkarú Nausikáról, de az az érzésem, hogy ezek az urak és hölgyek talán ép akkor hiányoztak az iskolából, mikor Görögország volt a lecke...

A hajó eközben visz bennünket tova új vizekre, új tengerekre. Itt már a tenger neve: thalatta. Görögország alatt megy a hajónk és mi Xenofon katonáinak lelkes szavait vesszük ajkunkra, miközben ki-ki hajolunk a tenger felé felsikítva: thalatta, thalatta. Erre az szóra a tenger is kékebb lesz, ajándékozóbb, hisz úgy gondolom, a bece nevét suttogjuk most magunkba. A tenger meg is érezte, hogy megértő barátai érkeztek meg és összes ékszereit, hangszereit előveszi. Mi pedig mosolygó szeretettel melázunk a tenger nagy-nagy ajándékai előtt...

Az európai „kultúra bölcsője.“

A történeti tankönyvekben sűrűn olvashattuk, hogy a Földközi tenger, amelyre a Jóni tengeren át ér el a hajónk, az európai kultúra bölcsője. — Szerettem már diákkoromban, mikor a hideg történelmi tankönyvek ilyen meleg stílusban beszélnek a Földközi tengerről. Hát most íme itt vagyok a „bölcső“ mellett, amely egyáltalán nem emlékeztet a bölcsőre, hisz hosszúsága 3860 km., szélessége pedig 670 km.

Új tengerre érkezünk: új nemzetek nyelvén kell már megszólítanunk, hogy megértsen és szeressen bennünket. Tehát törökül: Kara Denisz, arabul: Bahr Szefid, új görögül: Aszpri Thalassza a Földközi tenger neve. Válogathatok 3 név között is: de nekem most legkedvesebben hangzik görögül, hisz a hajónk Pireus felé, Athén kikötője felé tart. Görögország földjére már felkészültebben lépek, mint Albánia földjére. Művészettörténeti tanulmányaim, irodalmi olvasmányaim s a görög szépségeket megelevenítő fantáziáim eleven munkába lépnek, hogy Athén romjai közt ne bolyongjak értelmetlenül, ne tétovázjak tompa, mozdulatlan szívvel. Beranger szavait suttogom az athéni hajnalban:

*„Értem Homéert, igen, hisz görög voltam,
Pithagorasnak igazsága van,
Athén szült engem, Perikles korában,
Láttam Sokratest rabláncában,
Megtömjéneztem Phidias csodáit,
Láttam Ilisust, mint virágozott,
S Hymett hegyén a méheket fölkeltem...“*

Egész ódai hangulattal gyűjtja fel lelkemet Athén, Görögország közelsége. Nem csoda, hisz a történelem, irodalom, művészet, mitológia sokat emlegetett nevei telnek meg itt étellel, vérrel.

*

Pireusnál köt ki a hajónk, ahonnan villanyoson megyünk be Athénbe. Régen voltam itt utoljára: ezelőtt pár évvel, no meg Perikles korában. Hogy

is írja le a régi Athént a híres történetíró, Macaulay? „Amint a kapu-út alá lépünk, egy tömeg embert látunk: bámulják az új szobrokat, melyeket a világ legnagyobb szobrása, Pheidias, most helyezett ide. Az utcán magunk előtt látunk egy énekest. Énekét könnyezve hallgatja a nép. Mit énekel? Az Iliast! A főtérre lépünk: kíváncsi ifjak érdeklődéssel állnak egy öregebb ember körül. Az öreg egy fiatalabbal vitatkozik és kimutatja, mi a valódi erkölcsösség. Az öreg: Sokrates, a fiatal: tanítványa, az „isteni“ Platon. Haladjunk tovább. Hiradók jönnek, hirdetik a népgyűlés kezdetét. Minden oldalról gyűlnek a polgárok. Ki akar beszélni? Kérdi az elnök. Egy athéni felemelkedik: óriási tetszés, mert ez Athén legnagyobb államférfia: Perikles. A beszéd elhangzása után a színházba sietünk, hogy Sophokles új darabját láthassuk. Mily sok benyomás, mily sok nemes élvezet, mily sok tanulság néhány rövid óra alatt!”

Perikles korabeli Athént jól ismerjük iskolai tanulmányaink alapján: hányszor építettük fel újra Kölcsey Ferenc módjára a régi Athént emlékkövekből, hányszor éltük át a görög életöröm, a görög vidámság derűs perceit, hányszor sírattuk meg a 300 thermopylaei hőst. Nem idegen földre lépünk itt, hanem ábrándjaink, álmvilágunk legszeretettebb földjére . . .

Ilyen hangulatban várjuk a villanyost, amely bennünket Athénbe röpit. Villanyoskalauz, vasúti sínek, árusbódék, megint képeslap-árusok — mind alkalmasak arra, hogy elhesseggessék fellengős gondolatainkat. Első ember, akivel találkozom, Platon földijeit közül, egy kereskedősegéd, aki Pireusból ment reggel valamelyik athéni üzletbe. Homéros nyelvén üdvözlöm, mire néma hallgatás a válasz. Csodálkozom, hogy nem érti Homeros verssorát:

„*Andra moi ennepe*“

hisz ez oly kedves görög sor, mint nálunk:

Régi dicsőségünk hol késel az éji homályban . . . ?

Ki akarom vallatni, hogy milyen ismeretei vannak a görög műveltségéből. Egymásután tulajdon-neveket mondok neki tarka összevisszaságban: Homeros, Aischilos, Sokrates, Hera, Artimes, Aphrodite, Nausika, Antigone, Iphigenia. Nekem ezek mind emlékei és lelkes szerelemmel átmelegített, parázs-forró élmények, s neki, a görög művelődés jogos örökösének csak szavak és szavak.

De már a villanyosról látszik az Acropolis: izgató, nyugtalanító látvány innen, a modern technika vívmányáról, egy rég letűnt korszak dicsőségének emléke. Egy romhalmaz, amely Perikles koráról beszél . . .

*

***Nem az szép Athénben, amit ott találsz,
hanem amit oda képzelsz . . .***

A királyi parkból karesú piniák zömök koronája látszik s a virágzó olajfák izgató, édes illata árad; kaktuszok, pálmák, agavék sötét draperiája szegélyezi az utakat. Hűvös árnyék fedezi a fák kupolája alatt sétálókat. De csak a parkban sétálókat: mi a magunk részéről Athén széles utcáján, forró aszfaltjain sétálunk, perzselve a déli nap hevétől. Hogyan védekezzünk a meleg ellen? Kalapunkat már rég letettük, kabátunkat a hajón hagytuk: de hiába, mégis csak perzsel, bágyaszt, éget ez a nap, amely Ázsiából pár órája indult el. Legcélszerűbb lenne egy poros olajfa alá állni, de ezen a terméketlen földön az olajfának nemcsak a bogyója kicsi,

hanem az árnyéka is. Szeretnék egy ilyen olajfát kiragadni és magammal vinni ernyő gyanánt — hisz úgyszólván mindig azt mondogatták, hogy az olajfa koronája ernyőalakú. — Körülöttünk ugyan buzgólkodnak a frissítő-árusok, akikről állott vizet, édeskés limonádét lehetne venni. De kinek van kedve megállni ebben a forróságban és pénztárcáját előkeresni, amelyben drachma — görög pénz — úgyse igen van.

Helyette mindenkinek ajánlom szórakozásul, olvassa el az utcák feiratait. Milyen öröm fogja dagasztani keblét, ha megtudja pl., hogy most a Szolon vagy Hermesz utcájában járkál, miközben verejtékes arcát a mészpor csipkeddi.

De csak előre, lesz itt még melegebb is. Előttünk van az Akropolisz kötömege, s mindannyiunk első gondolata az, hogy ott lesz ám csak meleg.

A jóslat most az egyszer — bár görög földön vagyunk — nem delfói, a maga kimételettségével teljeseedik be. Nem is csoda. Hisz 156 méter magassyra emelkedik a tenger színe felett az Akropolisz, amelynek bokrai között nem a zefir lengedez. Ah nem. Egy-két kecske és szamár ropogtatja a poros leveleket és a száraz fűvet...

Már itt van előttünk a Parthenon főszege oszloperdője, az Erechteion és a Kariatidák csarnoka. Már koporsókká lettek a templomok, amelyekben a holt istenek alusznak. Déli verőfényben a görög istenek nem is kelnek új életre, de a holdvilágnál — mint Heine előtt is — sejtelmes árnyak gomolyognak, amelyek valamikor az emberi életet szebbé varázsolták. Éjjel járnak fel a holt istenek kísértetei és a holdvilág ezüstjében újra és újra ragyog, mosolyog Aphrodite s a szűzi Pallas Athene. Az Akropoliszra, mikor a barna alkony leszáll, újra vissza fogok jönni...

Az akropoliszi múzeum megtekintése után egy kis sétát teszünk a városban. A meleg mindinkább sürget, hogy húzódjunk valami hűs fa alá. Fát azonban nem látunk sehol, helyette itt-ott egy-két régi épület romja látszik. Valószínűleg ezek a márványoszlopok is adnak egy kis árnyas helyet. Így eljutunk Theseus templomához is, de annyi angol utazó volt benne, hogy belül még füledtebb volt a levegő.

A meleggel, hőséggel folytatott hősiek harc közben előszedjük az összes nyugateurópai nyelvismertünket, hogy vizet szerezzünk. Kegyes, jámbor olvasó, aki ezeket a sorokat hűs délutánon olvasod, valószínűleg emlékszel Gárdonyi Géza Láthatatlan ember c. regényében a catalaunumi csata leírására. A csata befejezése után a szomjúságtól eltikkadt katonák száraz ajkuk utolsó erőfeszítésével rimánkodnak vízért: Aquam, Wasser. Mi nem kevésbé száraz ajakkal, inyünkhöz ragadt nyelvvel rimánkodunk a görög jószághoz: acqua, Wasser, water, l'eau, víz. De értetlen fülek felé dadogott száraz nyelvünk. Még a homerosi hüdor sem segített egy korty italhoz. Haszonnal is járt ez a sürgető kérdésáradat, mert közben megtudtam, hogy ad a görög tagadó választ. Rendkívül kedves látvány, ha az embert közben a szomjúság nem gyötri. Fejét kissé felemeli, szemét és a homlokbőrét felhúzza, nyelvét közben gyengén csettenti, miközben ezt mondja: then katalamvano! (Nem értem!) De mikor Tolsztoj nyelvén, szlávul kértem enyhítő italt, (voda) egyszerre szaladt a jeges víz után. Örömben nem figyeltem meg, hogy ad igenlő választ a görög: valószínűleg ilyenkor meg a fejét rázza, de erről egyelőre nem adhatok hiteles vallomást. Hogy más halandó hasonló nehézségeket elkerüljön, megmondom most már, mit jelent újjörögül friss víz, amelyet magam is saját káromon, illetve szomjúságomon tanultam meg. Tehát szomjas lelkünkkel igyuk be ezt a két görög szót: Krio nero, azonkívül

jegyezzük meg, hogy pahota a fagylalt, szifon a szóda. A bor nevét nem érdemes megjegyezni, mert a görög bor erősen terpentin-ízű.

Ochi vagy ochji vagy occhi?

Már egészen hajólakók lettünk: a szárazföldi kirándulásaink alatt visszavágyódunk a hajó kényelme után. Görögországban megpróbáltuk a szárazföldi életet: dőcögtünk autókon sívár, sziklás vidéken keresztül. Eleusisbe Salamisba, Mykenebe, Marathonba, a régi dicsőség színhelyére. Mégis csak jobb a hajó fedélzetén sétálgatni, ledülni a heverőszékre és a tenger búzakék hársónyában gyönyörködni. Szárazföldi tartózkodásunk ideje alatt már nosztalgia fog el bennünket a hajó iránt. Többször felsóhajtunk a kellemetlen forróság közepette: menjünk haza.

Tehát újra a hajón vagyunk. Otthonosan mozgunk a folyósok labirintusában, s csak akkor tévedünk el, ha gondosan figyeljük a helyes utat. Egyébként ösztönünk után indulva biztosan elérünk a kítűzött helyre. Egész családias hangulat köt össze bennünket: ismerős társaságok csoportosulnak; esténként bridzspartik alakulnak ki, a táncteremben lelkesen lejtik a táncokat. A mozi érdekes drámáit feszült figyelemmel nézzük, miközben a Földközi tenger egéről egy-egy csillag fut le... Legkedvesebb emlékünknél is a hajón tartózkodás minden napja.

Tehát ilyen szórakozások közepette hasítja a hajó az Égei tengert. A hajó körül halak fickándoznak, s mi a karfára dülve el-el melázunk e nagy kékség csendes békéjében.

*Si quotiens peccant homines sua fulmina mittat,
Juppiter exiguo tempore inermis erit.*

Szaloniki felé megy a hajónk. A hajóról tisztán kivehető Olympusz komoly, méltóságos csúcsa, hol az istenek „boldog semmivetésben töltötték napjaikat.“ A hegy felett ködfoszlányok szálldosnak, mintha az el nem múlt görög istenek, vagy istennők lebegnének itt felhőszárnyaikon. Szinte várjuk, mikor küldi villámait a bűnös emberiségre a fellegtorlasztó Zeus. De Zeus menydörgése még kellemesen hatott volna ahhoz a zajhoz, lármához képest, amellyel bennünket Szaloniki élelmes lakossága fogadott. Parti városokban általában egy új hajó kikötése, pláne a világhírű, előkelő Oceania kikötése nagy esemény: felsereglenek a kíváncsiak, a kereskedők kezüket dörzsölik a nagy forgalom reményében, a koldusok pedig még siralmasabb könyörgésekre készülnek. Szaloniki lakossága is felkészült, de mi sem mentünk készületlenül a nagy invázióval szemben. A kíváncsiak elől elszökdöstünk, a kereskedőket kikerültük, a koldusoknak pedig görög tudományunkat fitogtattuk, mondván ezt a kimondhatatlan szót a már begyakorolt görög mimika kíséretében: ochi (nem). De a görög kiejtésünk úgy látszik sok kívánnivalót hagyott maga után, mert a kéregetők mindig kijavítottak bennünket, helyesen ejtve ki az occhi-t, vagy ha tetszik ochjit, vagy ha tetszik ochit. Azért itt is legegyszerűbb mindjárt a magyar nyelven kezdeni.

Már több hete lévén kizárva az iskola krétaporos levegőjéből, vágyódtam, sóvárogtam a görög terciák, görög szekundák birodalmába. Ugyan eddig is egy városban sem mulasztottam el tiszteletemet tenni a múzsák felszentelt csarnokában. Jártam a velencei leánygimnáziumban, amelynek minden falát a tenger nyaldossa. Hej — gondoltam — itt talán nem igen hajolnak ki az ablakon a diáksignorinák. Felkerestem régi ismerősömet is, az athéni leánygimnázium tanárát, kivel Párisban együtt forgattuk a Nemzeti

könyvtár foliánsait. Így érthető, hogy Szaloniki gödrös utcáin is elfogott a vágy a görög iskolapadok után... A gimnázium három tüdőbeteg pálmafa mögött szomorkodott. Hektikás ajtaját egy pirosposztag pedellus nyitotta ki s előttem volt unatkozott vakációs tétlenséggel a penészes folyosólyú iskola. Benyitok egy tanterembe: egyszerűen, de izléstelenül volt berendezve. Elaggott térképek dísztelenkedtek a határozatlan színű falon: a padok végkimerülésben szenvedtek. Siettem ki, ki a szabad levegőre ebből az áporodott szagú tanteremből. A folyóson egy diákleány olvasta a hirdetést, amely azt adta tudtul, hogy mikor lesz a pótvizsga. Omilite gallika? (beszél franciául) kérdezem tőle, mire bájos görög mimikával és a sokat emlegetett ochi szóval felel. Többit az olvasó is sejtí. Valószínűleg franciából bukkott meg Nausika szépreményű rokona...

„Tört árnyat nyújt a minaré.”

Mikes Kelemen, a hűséges íródeák árnya bukkan fel az idők homályából, mikor hajónk a Dardanellákon át Gallipoli, Rodostó mellett elhalad. Néma kegyelettel gondolunk a boldogtalanság boldog vándorára, aki még lóháton vágatott át Konstantinápoly városába, ahová mi most a modern kor luxushajóján, az Oceanián megyünk.

Este hét óra van. Alkony és minaré. Ez a két szó jellemzi ezeket a búbajos, keleti regékhez méltó percekét, amelyekben először látjuk meg Konstantinus városát, Konstantinápolyt. A bíbor alkony gyertyákat rak az európai és ázsiai házak ablakai mögé. A lenyugvó nap a házak ablaküvegjei mögül gyertyafény módjára világít. Majd bíborpalástját ráteríti a tengerre, az épületekre, hajónkra és mintha Stambul mögött valahol tüzet rakott volna. Vérszínű lesz tőle a tenger, az épületek fehér fala elpirul s mi meg szinte megborzongva látjuk a tengeren a vértócsákat, s az elpiruló, szemérmes házfalakat. A piros szín minden változata borul a horizontra, amelyből az ég felé tör a karesú minaretfák síkolya. Valami meggyötörtség, lázas betegség van ebben a konstantinápolyi alkonyban, amelyet azonban az álmok hűsítő vizének, a tengernek esobogása enyhít...

Lassanként Konstantinápoly piros megvilágítására rászáll az éjjel és ez a barna szerecsen kioltja az ablaküvegek gyertyáit, letépi a házak bíborát s fekete hamuesővel oltja el a tenger tüzeit. Fekete csönd borul így távollból nézve Konstantinápoly házaira, csak a minaretek sóhajtának fel az ég, a hihetetlenül mély-kék ég irtalmáért...

La ilaha ill' allah...

Bent vagyunk a török város forgatagában: autón, gyalog küszködünk a mohamedán föld gödreivel. Járjuk a múzeumokat, a szerajt, kioszkokat: különös melegséggel, meghatódottsággal örülünk a magyar emlékeknek. Jedikulé (7 torony) meredek, szűk lépcsőin szomorú emlékezés fog el bennünket, míg a város kapuján levő nyilást, amelyet Botond ütött, nemzeti büszkeséggel szemléljük. Közben a térkép előttünk, amelyről megtanulunk törököül. Tehát: ada = sziget, kalé = vár; még egy-két főnevet hamarosan megjegyzünk: bācsé: a kert, dag: a hegy, türbe: sír (v. ö. Turbék), mezar: a temető. A melléknevek még könnyebbek, kara: fekete, jeni: fiatal, ezki: öreg, régi, kücsük a kicsi, büjük a nagy. Majd mindegyik név szerepel a magyar történelemben is. (Kara Musztafa, Kücsük basa stb.) De legelőször megtanuljuk ezt a török kérdést: kas para effendi (hány para)?

Leginkább emlegetett török szavak, mecsét, dzsámi és a bazár. A török templomok környéke órákon keresztül is nyujt látnivalót. A haram-

ban a sadrivan mellett megmosakodik az igaz hívő. Ma már a minareteken nem hívja imára a híveket a müezzin, de a mecset belsejében ma is az imámok a (papok) vezetésével ájtatoskodnak a hívek. Minékünk papucsot kell húznunk a lábunkra, ha be akarunk menni a mecsetekbe. Bent a mecsetek ragyogó pompájában így imádkozik a török. Mihrab (ablakfülke) mellett, amely Mekka felé néz, kezdi meg ájtatosságát: előtte gyönyörű imaszőnyegek. Az imádkozó kezét először a füléhez tartja, majd mellére teszi, azután letérdel, felkel, újra letérdel, a földet megérinti a homlokával és végül is egyenesen áll kinyújtott kezekkel.

Ahmed-mecset, Szoliman-mecset és azonkívül még körülbelül 600 mecset mihrabjai előtt így hajladozik, térdepel, terül el a török. Magam a volt keresztény templomban, az Aja Szofiában nézegettem el az imádkozó törököt.

Utána pedig Aja Szofia melletti kávéházban a templom imámjával kötöttem meg a török-magyar barátságot. Kölcsonösen megbocsátottuk egymásnak a két évszázadon át tartó háborúkat a párolgó fekete mellett és megtanultam tőle: Jobb állva, mint járva, jobb ülve, mint állva, jobb fekve, mint ülve, jobb alva, mint fekve, jobb halva, mint alva...

Az ázsiai Törökországban.

Már Konstantinápolyban kaptunk ízelítőt Ázsiából: kis motorcsónakon átmentünk Szkutariba, hogy eldicsekedhessünk, rátettük lábunkat Ázsia földjére. De az igazi Ázsia Szmírnánál fogadott bennünket. Trója érintésével érkezik hajónk Szmírna városába. Kiszállunk a hajóból s keressük Ázsiát. Járkálunk a bazároknak s meg nem tagadva könyvgyűjtő szenvedélyemet, egyik-két könyvkereskedő kirakata előtt meg-megállok. Kíváncsi vagyok rá, hogy Ázsia diákleánya milyen kötelező és házi olvasmányokat forgat. Kik az ő kedvelt írók? Még tolmács is kerekedik a szomszédból, egy pesti jogász, ki mint kalapos telepedett le Ázsiában, ajánlja fel szolgálatait. Így megtudom, hogy a lírikusok közül Kemál bej, a törökök Petőfije a legnépszerűbb: versci a kötelező memoriterek sorában van Törökországban s a kis diákleányok valószínűleg nagy lelkesedéssel tanulják. A regényírók közül Ahmed Midhád effendi a legolvasottab. 100-nál több regényével ő szoktatta rá a diákságot az olvasásra s regényeinek tartalmát ép úgy írogatják, mint a kaposvári diákok pl. Gárdonyit. Halide Edib, a legjelentékenyebb nőírójuk. Szerettem volna egy diákleányt is megkérdezni olvasmányai felől, de csak egy török diákkal találkoztam össze. Alapos tájékozottsággal beszélt az európai irodalomról, amelyből leginkább a franciát szereti. Különösen ragyogott a szeme, amikor a Rabin-dranath Tagoreról szólt. Hiába, ide már előreveti árnyékát az ind irodalom.

Egyedül rovom tovább Szmírna utcáit: a bazárok zaját elkerülöm, helyette a gondozottabb előkelő utcákon sétálok. A könyvkirakatok előtt el-tünődöm, ahonnan Tizian, Michelangelo, Beethoven nevei köszöntenek. Az európai képzőművészet és zene a könyvkirakatokban nagyobb helyet foglal el, mint akár egy müncheni könyvkereskedésben. Az európai szellem nagy képviselői lengenek körül ázsiai sétámon s fel-felragyogó arccal olvasom a könyvkirakatok ismerős neveit. Az egyik könyvkereskedő megértő szeretettel, a könyvbarátok együvé tartozó, ösztönös melegségével kérdően néz rám. A török nyelvet ugyan nem ismerem, de a török könyvbarát szeméből talán tudok olvasni. Igen, azt kérdi tőlem, honnan való vagy te, különös idegen, aki elmenekülve a bazárok, a kávéházak zajából a könyveimet cirógatod szemeddel. Halkan, félve mondom neki: Magyarasztán (Magyarország). Erre mosolyog az arca, a hegedű játékát utánozva így szól: Budapest, rádió, Bodó-

kávéház. Majd Petőfi verseinek török fordítását mutatja, amelyben a votum Petőfianumnak így hangzik az első két szava: Hurijet ile szevis! (Szabadság, szerelem!) Messze hazámtól, szülőföldemtől, Asia minor földjén erre az emlékeztető szóra melegség fut rajtam keresztül ott, hol az ember szíve rejtőzik. Valami nedvességet érzek az arcomon és a minaretek közt, az ázsiai ég alatt, a Földközi tenger partján, örök utitársaim, a könyvek előtt, — mégis társtalan magányomban ezt suttogom, mintegy nagy egyedülvalóságomat enyhítve: Igen, az az ország, amelyből Petőfi lelke szól, az az én hazám. Holnap már indulok vissza a magyar akácok földjére...

Hic Rhodus, hic salta.

A régi görög epigramma szerint 7 város versenyzett Homerosz szülőföldjéért: Szmirna, Rodosz, Kolofon, Szalamisz, Chiosz, Argosz, Athenai. Mind a hét várost bejártam, de én legjobban szeretem hinni, hogy a nagy mesemondó Rodoszbán született. Költőnek, mesének való miljö: szinte itt hexameterben lehet hallani a tenger hullámozását:

Autisz epeita pedonde kulindeto laas anaidész. Itt a „borszínű tenger“, amelyből felemelkedik a rózsaujjú hajnal (rododaktülosz eosz), távolról sötétlik a „lombjarezgő hegy“, ahonnan messze lehet látni a végtelen tengersizkra.

*„Van gabonája búsás, hegyein jó bort hoz a tőke,
Mert az esők járnak s üde harmatokat sír a hajnal.
Dús mezein mekegő kecskék, tulkok legelésznek,
Rengeteg erdein át csengő patakok szaladoznak.“*

A rózsák szigetén, a Földközi tenger legszebb szigetén megrissült lélekkel járunk. Az ég kék selyme alatt romantikus várromok, a rodoszi lovagok vára ünnepélyes komolysággal tűnnek fel s a várfalakra a hibiscus szó zöld leplet. A kikötő előtt felállított oszlopon a kecses szarvas mintegy szimbolumképpen jelzi Rodos szigetének örök tavaszát és természeti szépségeit, gazdag növényvilágát. Narancs-, datolya-, banánfák között bódító illatú délszaki virágok pompáznak s tüskés kaktuszok szegélyezik az utat. Itt nem akarom a romokat a mult emlékeit nézni. Megindulok a pálmafa allén s virágok között megyek az egyik úton. A datolyafák lombjain néha áttör a kék ég. A napsugár enyelegve játszik a fák dús hajával, míg a rózsaszínű virágok sok, sok csokrát a tenger idelátszó kék szalagja köti össze. Kékszalagos kisleány megy előttem, kinek gazdag elomlású fürtjeit a nap szelíden ragyogtatja. Kezében egy virágcsokrot tart. Szinte azt hiszem, hogy Rhodosz génusza ez a kisleány. Hűs, árnyékos úton virágba vesz el az út, oldalt pedig egy épület emelkedik. Három pálma áll előtte őrt: az épület felíratát virágok takarják, úgy, hogy virág váltakozik a betűvel. Egy-egy betűt úgy kell kitalálnom. A virágokkal el nem takart betűik így sorakoznak egymás mellett: I. t. t. o. f. m. ile. Nem kellett hozzá nagy fantázia, hogy az egész felírást kiegészítsük: Istituto femminile, (leányiskola) annál is inkább, mert egy pár leányt láttunk, ki a narancsfa ligetben könyve fölé hajolt. (Itt aztán öröm lehet tanulni Dante életrajzát, talán még a színuszokat is.) Micsoda élmény lehet itt olvasni Homérosz eposzait, ahonnan a tengerre nyílik a kilátás. Bejárom az iskola mellett elterülő kertet: csodák csodája. Egy olajfa árnyékában egy csomó tudományszomjas leány ül hordozható kis zsámolyokon, míg középen egy őszeshajú úr ül kecskelábú vászonszékén. Mit csinálnak? Egy-két olasz szófoslány jön felém a mimózák édes illatától terhes levegőn át. Lehet, hogy valami óra van: érdekes óra lehet. A könyv lapjain

a napfény táncol, a távolban pedig néha-néha egy-egy pinia toboz halk rezgéssel hull a fű közé . . . A kert egyik részén pavillonok. Minden pavillonnak külön színe van: fehér, sárga, piros, lila, kék. (Minden osztálynak külön színe van.) Belépünk az egyik tanterembe, amely a kék színt választotta jelvényének: kék ibolyák a kék vázákban minden növendék előtt, kék posztó-tolltörlők, nagy kék számológép, csak Mussolini portréja tekint le komor feketeséggel a falról. Lapozgatok a tankönyveikben: művészi rajzok közt elejétől végig színes leírások Róma hőseiről.

Ebédre harangoznak; lázas sürgés-forgás. A növendékek maguk hozzák a tányérgulákat, terítenek. Engem is meghívnak ebédre, bár félek a makarónitól, mert még mindig nem tudok vele kellő ügyességgel bánni. Az ebéd természetesen makaróni paradicsomszósszal és zöldborsó füstölt húskoekákkal. — A makarónit késsel akarom vágni, de az olasz kolléga enyelegve súgja a fülemben: Börtönbe zárnak itt, ha a makarónit késsel vágom. Ijedtemben leteszem a kést s figyelem, hogy a kisleányok milyen biztosan tüntetik el a makaróni halmazt villájuk segítségével. Volt egy-két leány, aki nagy buzgalomban boszorkányos gyorsasággal tüntette el a makarónit a paradicsom mellől, amelynek eredményeképpen csodálkozva néztem tála mellett a terítőt. Ne feledjük el, az abrosz fehér volt, az ebéd pedig paradicsommártás . . . Szegény kisleány nem kapott a narancsból, melyet a kertben maguk a leányok szakítottak. Valószínűleg kárpótolja magát, mert mikor kikísért az olasz kolléga, a kisleányt egy banánfa felé láttam surranni . . .

*

*Én szeretem a szamarat,
Mely a bokrok mentén halad.
Annyit kocog, boklász, tipeg,
Hogy elfacsarja a szived.*

Jammes.

Katakolo, Olympia nevek szállidosnak a hajó fedélzetén ismerős melegséggel; bár van az utasok között olyan is, aki Olympiát összetéveszti az Olympusszal. Minden félreértés kikerülése végett itt hangsúlyoznom kell, hogy Olympia a régi versenyek, ünnepélyek helye, míg Olympusz az istenek lakóhelye Szaloniki mellett. Tehátlan tehát megy az autó Olympia felé: az autó úgy látszik erre szokatlan látvány, mert a görög iskolakerülők nagy buzgalommal futnak versenyt autónkkal. Szégyenszemre be kell vallanom, hogy a versenyfutásban Nurmi lelkes utódai győzedelmeskedtek. Nem is esoda, mert az autónk vén, göthös jószág . . .

De mi ez? Valami koppanást, utána meg nedvességet érzek. A vendégszerető görög nép ilyenformában fejezi ki rokonszenvét az utasok iránt: a kocsinkba fügéket, almákat, barackokat dobálnak be. Előfordul, hogy az autónkat megállítják és ízléses tálból, kosárból gyümölcsrel kínálnak meg. Mi szíves szeretettel fogadjuk a görög lakosság ajándékait, bár félek, hogy a sok friss gyümölcs nem lesz jótékony hatással egészségünkre. Hisz az út Katakolóból Olympiáig körülbelül 3 óráig tart . . .

Az egyes házak előtt nagy fehér lepedőn mazsolaszőlőt szárítanak. A lepedő körül pedig békésen legelész egy-két kecske avagy birka. Az út árkait embermagasságú kaktusz szegélyezi s ebbe zöld venyige kapaszkodik belé. Másutt ismét agavé keríti be a szántóföldet s sugár virágszára pálmaként nyúlik az ég felé. Messziről hatalmas cipruserdő sötétlik: Mint nálunk a nyárfák, úgy szegélyezi Alpheios partját egy-két sudár ciprusfa. Temetői hangulatot ver fel a mi lelkünkben e sötét ciprusok susogása, azért is, mert egy dicsőmultú város romjainál állunk. Romhalmaz ma Olympia, amelynek

művészettörténeti emlékeit az itteni múzeum őrzi. Praxiteles Hermesze, Paionios Nikéje örök értéke, vonzó kincse a múzeumnak. A múzeum előtt egy-két számár búslakodik, siralmas i-á-kat kiáltozva; az élelmes gazdája pedig nemzetközi dialektusban ajánlja fel pár drachmáért ezt a görög közlekedési eszközt. Akik biztak a szamaras emberben, azok számárháton vonultak be Olympia romjai közé. Zeus és Hera templomának kőmaradványai között gyíkok süt kéreznak. A márványlapokon fű zöldellik, mi pedig avval a büszke tudattal bukdácsolunk régi kőlapokon, hogy az olympiai Zeus templomának romjai között vagyunk... Fényképező gépek csattognak; a szamarak i-át rikoltognak körülöttünk. Így nem csoda, ha az otthon előhívott fényképen egy görög számár is felismerhető lesz. Szerény véleményem szerint meg is érdemli ezt a megörökítést, hisz két csacsi-fülét mozgatva, hősiesen cepelte büszke utasait, akik között volt az örökifjú Duci bácsi is a maga jókedvével és 120 kilójával. Jammes örök versének melódiája zendül meg lelkemben, míg nézem a szegény számár légytől, darázstól agyonkínt testét...

*

*Mintha paizs lett vón, úgy tünt fel a ködszínű vízen.
Messze phaeak földön, hol az ország legkiszögelőbb.*

(*Odysseia.*)

A szűk korfui Nikephoros utcáin haladunk a dombnak felfelé. Egyik nyitott bolt a másik után nagy görögbetűs cégekkel: hal, fűszer, datolya, füge, magas tornyokba rakott arany színű narancs, kiesi mandarin, olaj, olajbogyó van felhalmozva a boltokban. Végre elérkezünk Korfu híres spianatájára, esplanade-jára, a világ legszebb tereinek egyikére. Magasan fekszik a tenger felett: a tenger felé virágos kertek, háttérében kőkorlátok zárják be a teret. Fölötte emelkedik az erőd sötét sziklafalaival, melyeket virágdíszben pompázó futókák borítanak. A vöröses sziklaöblök keretéből mindenfelől a tenger ragyog felénk. (V. ö.: Görög földön.)

Ez a bájos sziget Korfu szigete, amely körül a költészet melancholikus árnyéka lebeg. Bajorországi Erzsébet, Ausztria császárnője, Magyarország királynője! Csak kiejtjük a nevét: Erzsébet királynő s a képzelő-erejű olvasónak egyszeriben egy ingadozó trón körül torlódó borzalom-tömkeleg jelenik meg szemei előtt. Gyilkosság, öngyilkosság, örület, rémtett bolyganak családja körül, mint a hellászi furiák a mykénei palota oszlopcsarnokaiban. Végül a tragikus halál adja meg utolsó, bús varázsát ennek a léleknek, melyet a sors kegyetlen pőrölye, mint valamely ritka nemes anyagot ötvözött. (Barres: Bajorországi Erzsébet.)

Erzsébet királynő antigonei fájdalmával idemenekült a sötéten suhogó ciprusok árnyába és fájdalmának mentsvárául építette az Achileont. „Ha már az ember nem lehet boldog, úgy, amint szeretné, csak az maradhat számára, hogy szeresse szenvedését.“ Ezen niobei mondatának könnye csillog az olajlombok sűrű fátylában. Homeros, Byron, Heine, Petőfi emléke kísért fel a Ponticonissi ciprus fáin közül, amely ciprusfák ott susognak a Böcklin festette Holtak szigetén is. Valóban itt Holtak szigetének hangulata terjeng. Hiába, hogy a partokon Homerosz vidám múzsája szötte enyelgő sorait Nausika alakja köré, mégis itt, a Palodesz magaslat előtt hangzott fel az istenek halálát sirató végzetes jajkiáltás: „Meghalt a nagy Pán, a nagy Pán halott.“

A modern luxushajó alkonybórborban úszik tovább Korfu alól: termeiben szmokingos urak és estélyi-ruhás hölgyek lejtik vidám táncukat, míg a síró tenger felett a halott istenek árnyékai lebegnek...

Finita la musica, finita la festa.

Hajóútunk már közeledik a befejezéshez: Cattaro, Ragusa megtekintése után újra Velencében köt ki a hajónk. A boldog vakációs élet utolsó perceit éljük: szeptember komoly izenete még a hajóra is elhallatszik. — Ugyan egyik nap a hajón utazó tanulóifjúság lelkes tapssal jutalmazta a rádióhírt, hogy a nyári vakációt meghosszabbították, Raguzában azonban megértő bánattal szemlélhette, hogy a jugoszláv tanulóifjúság már megtölti a könyvkereskedők boltjait. Hiába, a távolból különféle magyar iskolák csengője sír fel...

Utolsó nap a hajón. Gondoltam volna-e, mikor először léptem a hajóra, hogy ennyire fog fájni az elválás? Búcsúzómost a kedves, aranyos hajónktól, a fedélzeti sétáktól, a kényelmes karszékektől, az előzékeny alkalmazottaktól avval az érzéssel, hogy — ha az Isten szeretni fog — legközelebbi nyaramat újra a Cosulich-társaság által rendezett kiránduláson fogom eltölteni. Valóban, a társaság minden dícséretet megérdemel ezért a gondos, alapos vezetésért, amelyben az egész úton részünk volt.

Az utolsó este a hajóskapitány vendégei voltunk: durrogtak a pezsgőspalackok a fejedelmi vacsora után, miközben őszinte, hálás szeretettel koccintottunk az Oceania további dicsőségére. Ad multos annos álljon az emberi haladás, művelődés szolgálatában felejthetetlen barátunk, az Oceania. (Kívánom mindenkinek, hogy legyen egyszer része az életben egy ilyen tengeri kirándulásban, amelyet a nevezett társaság minden nyáron rendez.)

Vacsora után egy olasz közmondást tanultam a Francescótól: a közmondás szomorú, de igaz. Álljon itt befejezésül: *Finita la musica, finita la festa*, vagyis magyarra téve a szavak: „Véget vetnek a zenének, Hazamennek a legények.“

Triesztben partra szállunk, megindulunk az állomás felé: közben visszavisszanézünk és integetünk búcsúüdvözléssel az Oceania felé. Pár óra múlva dübörög a füstös, barna szörnyeteg Nagykanizsa felé, de a vonatzakatolásán túl egy régi melódia csendül fel emlékemben:

*Tündéri szép volt ez a pár nap,
Beh kár, hogy vége van a nyárnak...*

